

VIKTOR E. FRANKL, PROROK DANAŠNJE PRIJEKE POTREBE ZA ODGOJEM

Smjernice i prijedlozi za nadvladavanje egzistencijalne praznine

EUGENIO FIZZOTTI

Via Nicola Zabaglia, 2
00153 Roma, Italija

Primljeno:
22. 10. 2011.

Izvorni
znanstveni
rad

UDK
371.4
Frankl, V. E.

Sažetak

Suvremeni čovjek susreće se s brojnim problemima koji izravno obilježavaju njegov osobni život. To su, među ostalim, privremenost, fatalizam, kolektivizam i fanatizam. Za rješavanje tih problema čovjeku je potrebna zrela i otvorena egzistencija usmjerena prema zadacima i projektima. Uz dijagnozu današnjeg doba i lomova u suvremenom čovjeku, u članku se, sukladno nauku V. E. Frankla, ističe kako je jedna od poteškoća današnjeg čovjeka rizik od pomanjkanja napetosti. Psihologija i srodne znanosti, ali i crkvena zajednica pozvane su pomoći čovjeku da se suprotstavi redukcionizmu i da se bude sposoban pokrenuti, mijenjati i odlučivati. Tome, kao što tvrdi i V. E. Frankl, može pridonijeti i promicanje izvornih susreta, spremnost da se gleda naprijed i proaktivno djelovanje u kreposnom životu.

Ključne riječi: Viktor E. Frankl, odgoj, egzistencijalna praznina, zrela egzistencija, izvorni susret, motivacija, volja za smislom

0. UVOD

Prepoznavanje prijeke potrebe za odgojem u naše dane u svjetlu misli Viktora E. Frankla podsjeća nas na čimbenike koji svjedoče o polaganom ali neumoljivom procesu rascjepa koji se događa u čovjeku: privremeni stav sučelice životu; fatalizam nasuprot biološkim, psihološkim i sociološkim snagama koje gospodare tim životom, stvarima koje se događaju ili će se morati dogoditi; kolektivizam koji se neizbježno proširuje u više neosobnu negoli razosobljavajuću masifikaciju; fanatizam koji odmah podsjeća na brojne idole koji okružuju čovjeka i kojima on plaća težak

danak te težak i vrlo neugodan dug zahvalnosti! Kako bi to čovjek znao razriješiti, čovjek mora poticati sazrijevanje otvorene egzistencije, usmjerene prema zadacima i projektima, sposobne za napetosti. Upravo stoga je onaj tko doživljava neko iskustvo uz snažno egzistencijalno uključivanje proaktivno i inteligentno raspoložen nadilaziti samoga sebe, ne zatvarajući se melankolično da bi liječio rane prošlosti i oplakivao propuštene prilike. Tako postaje sposoban do kraja osjetiti radost, plod dubokih i značajnih međuljudskih odnosa, te vidi kako mu se otvaraju vrata radosti.

1. DIJAGNOZA NAŠEG DOBA

Kako bi se naglasila današnja prijevika potreba za odgojem, valja započeti od činjenice da se ljudski život razvija kroz razne faze, od kojih je svaka obilježena egzistencijalnim krizama koje, uz više ili manje postojan ritam, sudjeluju u procesu psihofizičkog sazrijevanja. Dovoljno je prisjetiti se nemira koji zaokupljaju adolescente u razdoblju puberteta. Jednako takva je i kriza koja nadolazi kada je, zbog dostignute dobne granice, čovjek prisiljen prihvatiti ulogu »penzionera« te brzo ulazi u razdoblje starenja. Upravo u tim pojavama krize javlja se težnja za samoubojstvom koje u naše doba poprima velike razmjere. U svijetu svakoga dana više tisuća ljudi počinu samoubojstvo, a deseci tisuća to pokušaju: gotovo svakih deset minuta dogodi se jedno samoubojstvo. Više od polovice samoubojica čine mladi između 10 i 25 godina, a postotak nezaustavljivo raste. To ukazuje na apsolutni manjak vjere u konkretno i istinsko značenje vlastitoga postojanja, kao i na sumnju koja često prelazi u najdublje razočaranje.¹

Širenju tjeskobnog stanja zasigurno dosta pridonosi čovjekovo nezadovoljstvo poslom koji mu ne omogućuje da u potpunosti ostvari svoje istinske težnje. Dobro je poznat utjecaj procesa automatizacije, koji nije čovjeka kao osobu i pretvara ga u zupčanik mehanizma te ga potiče na traženje novih oblika zalaganja, koji često završavaju uzastopnim neuspjesima, budući da ih podržava jedino želja da na njih ne misli i da ih zaboravi.

U takvoj situaciji nije čudno što se u čovjekovoj nutrini javljaju sukobi. Razdoran političkim, religioznim, obiteljskim, društvenim i odgojno-obrazovnim naporima, zbunjen zbog međusobno suprotstavljenih ideologija, čovjek često ne zna što

bi mislio i prepušta se egzistencijalnoj tjeskobi koja se može pretvoriti i u neurozu.

Opasnost od pojavljivanja istinske neuroze postoji i onda kad se izgubi iz vida istinska vrijednost seksualnosti. Dovoljno je pomisliti da česte seksualne neuspjehe, koji se očituju kao impotencija i frigidnost, valja u biti pripisati »odbacivanju ljubavi«, drugim riječima pukoj težnji samo za seksualnim užitkom, a ne za obostranim darivanjem. Nemir zbog uzastopnog očitovanja poremećaja učvršćuje uvjerenje o nesposobnosti i nedjelotvornosti, izazivajući sve veću pozornost za vlastite organe i reakcije te potom gubljenje želje za ljubavlju.

2. ČETIRI LOMA U DANAŠNJEM ČOVJEKU

Tim tvrdnjama valja pridodati druge čimbenike koji, prema austrijskom psihijatru Viktoru E. Franklu, svjedoče o polaganu ali nezaustavljivoj lomu koji se događa u čovjeku.²

Prvi čimbenik predstavlja *privremeni stav* prema životu. Onaj tko je svojim tijelom doživio strahote razaranja tijekom Drugoga svjetskog rata i još danas živi u strahu od opasnosti da atomsko oružje uništi cijeli planet, duboko je rastrojen, ne nalazi nijednu točku oslonca, ne vidi nikakvo rješenje, ne može zamisliti svjetliju budućnost. Jasno je da takva osoba živi, ako se tako može reći, iz dana u dan, bez unutarnje sposobnosti da prihvati i slijedi nešto što je zanima ili neki ideal.

Drugi čimbenik odnosi se na *fatalizam* s obzirom na biološke, psihološke i socio-

¹ Usp. E. FIZZOTTI–A. GISMONDI, *Il suicidio. Vuoto esistenziale e ricerca di senso*, SEI, Torino, 1991; E. FIZZOTTI, »Suicidio e ricerca di senso«, u: ISTI, *Sulle tracce del senso. Percorsi logoterapeutici*, LAS, Roma, 1998, str. 71–90.

² Usp. V. E. FRANKL, *Teoria e terapia della nevrosi* (ur. E. Fizzotti), Morcelliana, Brescia, ³2001.

loške snage koje ovladavaju čovjekovim životom, stvari koje se događaju ili bi se trebale dogoditi. Jasno, to je bijeg od vlastite odgovornosti. Doista, ako se slijepo vjeruje da je sve »sudbina«, nema smisla nastojati izgrađivati vlastiti život na temelju izvornog ideala.

Treći čimbenik odnosi se na *kolektivizam* kojim je obuzet suvremeni čovjek i koji se nezaustavljivo očituje u masovnosti koja je sve manje osobna, a sve više razosobljavajuća: kolektivizam je naime najoštroumniji oblik poništavanja čovjekove osobnosti, njegove osebnosti i jedinstvenosti.

Posljednji čimbenik je *fanatizam*: to je pojava koja ne samo da odmah podsjeća na idolatriju političkih vođa koja se očitovala tijekom Drugoga svjetskog rata, nego potiče na razmišljanje o određenim pojavama u naše doba. Čovjeka okružuju brojni idoli. Mnogim novim božanstvima čovjek plaća velik danak, opterećujući i vrlo neugodan dug priznavanja! To se ne događa samo na političkom nego i na umjetničkom, kulturalnom, sportskom i religioznom području! Riječ je o oštroumnom, neosjetljivom ali pronicavom iskorištavanju! Postoji stvarna opasnost od manipulacije. Ako čovjek ne promatra pažljivo stvarnost koja ga okružuje, postoji opasnost da postane ono što drugi žele da bude, upadajući u konformizam ili totalitarizam. Otuđen od samoga sebe i prepušten konzumerističkom društvu, koje uništava sve izvorne vrednote, ističući jedino sposobnost iskorištavanja i uživanja, čovjek zaboravlja na one koji ga okružuju i usredotočuje se jedino na samoga sebe.

3. RIZIK OD POMANJKANJA NAPETOSTI

Apsolutno pomanjkanje napetosti, koje je izgleda karakteristično za društvo blagostanja, umjesto da vodi prema integra-

ciji i sazrijevanju, postaje uzrokom borbi i provokacija današnje mladeži. Ako naime čovjek u samome sebi ne osjeća snažan naboje koji ga potiče na djelovanje, ako ga društvo dovodi u stanje blaženstva i sućeljavanja, on će stvoriti napetost i na sve će načine tražiti izazovne prilike i okolnosti. U mladenačkoj se dobi većinom osjeća potreba za tim stanjem napetosti koje se, u uobičajenim okolnostima, može stvarati kroz sport.³ To se međutim stvara i umjetno kad mladi, možda i nesvjesno, izazivaju vlast, čine besmislene prekršaje, upuštaju se u opasne i nesigurne pustolovine, idu u potragu za umjetnim rajem. Jedino u društvu koje daje sve, a pojedincu ne pruža prostor za invenciju kako bi nastojao postići nešto uistinu svoje, mladež pokazuje svoje nezadovoljstvo na ponekad beznadan i krajnji način, u što možemo ubrojiti i ovisnost o drogama.

U perspektivi konformizma, totalitarizma, apsolutnog kvijetizma, apatije, dosade, ravnodušnosti i neodgovornosti, središnje mjesto zauzima egzistencijalna praznina u koju se strovaljuje čovjek koji iznenada uvidi da je njegov život lišen svakog smisla zbog kojega bi vrijedilo živjeti. Seksualna frustriranost, frustriranost zbog seksualnog nagona ili, općenitije govoreći, težnja prema užitku više nije sama: postoji i »egzistencijalna frustriranost«, tj. osjećaj

³ Usp. E. FIZZOTTI, *Frenare la violenza nello sport. Proposte educative alla luce della logoterapia di Viktor E. Frankl*, u: »Ricerca di senso« 8(2010)1, 85–96; E. FIZZOTTI – E. ROMEO, *Quando lo sport diventa violento. Comprendere le cause, per educare i giovani alla socialità*, Elledici, Leumann (To), 1992; V. E. FRANKL, »Sport. Ascetismo del nostro tempo«, u: ISTI, *Un significato per l'esistenza. Psicoterapia e umanesimo*, Città Nuova, Roma, 1990, str. 95–102; V. E. FRANKL, »Esperienza di montagna ed esperienza di senso«, u: ISTI, *La sfida del significato. Analisi esistenziale e ricerca di senso* (ur. D. Bruzzone – E. Fizzotti), Erickson, Trento, 2005, str. 165–169.

pomanjkanja smisla vlastita postojanja koji danas prevladava nad osjećajem inferiornosti u etiologiji neurotskih bolesti. U naše doba čovjek ne pati toliko zbog osjećaja da je manje sposoban od drugoga, nego zbog osjećaja da njegovo postojanje nema nikakva smisla.⁴

Osjećaj frustriranosti je prema tome, više negoli osjećaj inferiornosti, osjećaj apsurdnosti, koji se pojavljuje čim čovjek uvidi kako ne uspijeva njegova težnja da svom životu dade takav smisao zbog kojega bi on bio vrijedan življenja.

Poznata je Schopenhauerova misao da je »čovječanstvo vjerojatno osuđeno na vječno kolebanje između dviju krajnosti – tjeskobe i dosade«⁵. Ako su prije bili mnogo češći slučajevi neuroze vezani uz ekonomske potrebe, ono što danas zauzima prvo mjesto u etiologiji neuroza je dosada, osjećaj unutarnje praznine koji nastaje kad se ne zna što raditi, jer se vrijeme ne uspijeva korisno upotrijebiti. Štoviše, čini se da se i sama seksualna frustriranost temelji na egzistencijalnoj frustriranosti. To znači da beznažno traženje seksualnog užitka nije primarna pojava: ona je zapravo kompenzacija, surogat koji se javlja kad čovjek osjeti egzistencijalno razočaranje.

Postoji međutim još jedan čimbenik koji pridonosi pojavi egzistencijalne praznine. To je *homunculismus*, tj. poimanje čovjeka u vrlo ograničenom smislu. Čovjeka se promatra kao »ništa više nego« skup nagona, proizvod društveno-ekonomskog ustroja, predmet prepušten na milost i nemilost višim silama. Riječ je zapravo o podučavanju koje stavlja u prvi plan redukcionističko viđenje: čovjeka neprekidno uče da je on zapravo »ništa više nego« to i to, da se kao pojava iscrpljuje »ni u čemu više nego« u tome i tome. Prema tome, formula »ništa više nego« uvijek otkriva redukcionizam koji se može definirati kao

nihilizam naših dana. Pa ipak, čovjek nije jedna među drugim stvarima, nije neki neosoban i hladan predmet. Kažu da on, na kraju krajeva, nije ništa drugo nego računalo, sposobno kodificirati ogromne količine informacija. Zapravo, promatrati čovjeka samo s gledišta živčanog sustava je potpuno opravdano. Prema tome, pozivanje na funkcioniranje računala kao uzora živčanog sustava je opravdano. Pa ipak, pogreška je u tome što se primjer *računala* želi proširiti na cijelog čovjeka.

Računalo može poslužiti samo kao djelomičan uzor. Čovjek je istodobno »ništa drugo nego računalo«, ali i beskrajno više od toga: po svojim dimenzijama čovjek je više od *računala*.⁶

4. IZAZOV REDUKCIONIZMU

U toj perspektivi, očitovanja egzistencijalne praznine, koja se smatraju istinskim zapletima današnje prijeko potrebe za odgojem, predstavljaju stvarni izazov ne samo za psihologiju i za sve druge znanosti kojima je glavni predmet čovjekova egzistencija, nego nadasve za crkvenu zajednicu. Doista, problem se u biti sastoji u poimanju ljudskoga života koji je pun smisla, koje će naglasiti veoma važnu čovjekovu sposobnost da otkriva značenja pojedinih situacija od kojih se sastoji svakodnevni život. Poznato je naime da odluke predstavljaju vezivno tkivo ljudskoga postojanja: odluke donesene općenito ne

⁴ Usp. V. E. FRANKL, *Alla ricerca di un significato della vita. Per una psicoterapia riumanizzata* (ur. E. Fizzotti), Mursia, Milano, 42005, str. 61.

⁵ Navedeno prema: V. E. FRANKL, *Teoria e terapia della nevrosi* (ur. E. Fizzotti), Morcelliana, Brescia, 32001, str. 144.

⁶ V. E. FRANKL, »Psichiatria e volontà di significato«, u: V. E. FRANKL – G. TORELLÒ – J. WRIGHT, *Sacerdozio e senso della vita*, Ares, Milano, 1970, str. 17–42.

nakon razumskog razmišljanja nego zbog unutarnjeg poriva, zbog ideala koji oduševljava, zbog vrednota koje se žele ostvariti. Ukratko, odluke odgovaraju dužnostima koje pokreću čovjeka, mogućnostima koje mu se predstavljaju, neponovljivosti situacija u kojima živi.

Odlučiti znači naslutiti, unaprijed nešto učiniti, s pogledom potajno usmjerenim iza granica budućnosti, ono što predstavlja zadaću koju valja ostvariti. Čovjek ima takvu sposobnost: to je njegova savjest, nevidljivi organ koji ga vodi iz trenutka u trenutak putovima života i po uvjerljivoj šutnji mu otkriva ono što treba učiniti.

Situacije nisu uvijek jasne: često se za pitanja koja postavlja život ne uspijeva pronaći točno rješenje. Ljudska složenost i »tajanstvenost« ne ukazuju jasno na alternative među kojima valja izabrati. Dok čovjeka oduševljava težina odgovornosti, jer ga čini graditeljem vlastite budućnosti, ujedno ga dovodi i u stanje vječnog sukoba, istraživanja i, prema tome, nezadovoljstva. Nemogućnost da u datim okolnostima pronađe jasne upute za ispravan odgovor, postupan pad vjernosti tradiciji i institucijama, istinska opasnost od konačnog prihvaćanja neke stvarnosti i odustajanje od nastojanja da se traži dalje, sve to stvara ozračje nesigurnosti i zbunjenosti. Čovjek se mora sučeljavati s novim, dramatičnim situacijama punim napetosti koje od njega traže da stalno, ponekad grozničavo, odlučuje.

U svojoj jedinstvenosti i pojedinačnosti čovjek dolazi u stanja koja nose obilježje neponovljivosti. I pred objektivnim, neizmišljenim značenjem uvijek ostaje njegovo subjektivno mišljenje koje može biti i pogrešno. On živi u stalnoj nesigurnosti, a njegovo tjeskobno traženje dogmi i zakona ovisi upravo o nemogućnosti da živi slabo poznavajući ispravnost svoga djelo-

vanja. Uostalom, znanstvena otkrića nepobitno pokazuju da je čovjek još uvijek neznalica na mnogim područjima i da će teško uspjeti prodrijeti u sve tajne koje okružuju njegov osobni život i stvarnost koja ga okružuje.

U razdoblju u kojemu se čini da Deset zapovijedi Božjih gube svoju bezuvjetnu valjanost, čovjek mora naučiti opažati deset tisuća zapovijedi koje proizlaze iz deset tisuća jedinstvenih situacija od kojih se sastoji njegov život.⁷

Pojava egzistencijalne praznine odgovara na tu tragičnu situaciju današnjeg svijeta: ako se čovjek prije bojao nebeskoga oka koje je poticalo njegovo moralno djelovanje, danas je sam i samo s velikim naporom uspijeva shvatiti gotovo nečujni šapat koji mu dolazi iz savjesti i koji mu pokazuje što da radi. To ne umanjuje dužnost svakoga da bezuvjetno sluša glas svoje savjesti, pa i uz opasnost da pogriješi. Doista, ako postojanje uključuje rizik pogreške i neautentičnog djelovanja, ono ne uključuje i potrebu da se netko zaustavi i da ne djeluje.

Rizik nesigurnosti nosi sa sobom, barem prividno, sukobe. Ispita li se to pitanje izbližega, zamjećuje se da se ne može govoriti o sukobima savjesti prema današnjoj terminologiji. Doista, ako savjest čovjeku pomaže da otkrije jedina i jedinstvena značenja jednako tako jedinih i jedinstvenih situacija, u tome ne može biti istinskog sukoba: svaka situacija ima svoje značenje, a savjest ga nastoji otkriti. Glas savjesti je jednoznačan.

U naše znanstveno doba ljudski napredak se računa prema činjenicama koje se

⁷ V. E. FRANKL, *Senso e valori per l'esistenza. La risposta della Logoterapia*, Città Nuova, Roma, ³2010, str. 78.

mogu lako mjeriti, unijeti u računalo i proučavati. Pa ipak, odgovori *računala* mogu nam pokazati samo kako se čovjek prosječno ponaša i u tipičnim skupinama, ali nikada kako bi se čovjek trebao ponašati u specifičnim situacijama.

Našim životom ne upravlja na svakom križanju crveno svjetlo koje nam pokazuje da se zaustavimo ili zeleno svjetlo koje nam pokazuje da idemo naprijed. Živimo u razdoblju treperećega žutog svjetla, koje pojedincu prepušta težinu odluke.⁸

5. ZADAĆA KOJA JE TAJNA

Istinska i stvarna zadaća »biti čovjek« započinje samo ondje gdje završava mogućnost da se čovjeka utvrdi i odredi te da ga se jednoznačno i konačno definira. To znači da čovjek, prije negoli jest, odlučuje ono što jest, tj. mijenja se u postojanju.

Spomenuti izričaji ukazuju na egzistencijalnu perspektivu zahvaljujući kojoj se uočava i proživljava »sveukupnost čovjeka, ne samo psihofizička, nego i duhovna«⁹ te se izriče u biti-u-svijetu kao transcendencija.

Tako smo došli do mjesta povezivanja poziva na značenje i čovjekove vjere. Frankl u vezi s time kaže:

Već je Einstein ustvrdio da postavljati sebi pitanje koji je smisao života znači biti religiozan. Takva se tvrdnja može upotpuniti sličnim izričajem Paula Tillicha, koji kaže: »Biti religiozan znači istinski postaviti pitanje o smislu našeg postojanja.«¹⁰

To je potpuno drugačije od Freudove tvrdnje koja glasi:

Opsesivnu neurozu mogli bismo smatrati patološkom istoznačnicom religiozne formacije i opisati neurozu kao pojedinačnu religiju, a religiju kao sveopću opsesivnu neurozu.¹¹

Ili pak:

Ako je Freud ustvrdio da čovjek često ne samo da nije nemoralniji nego što to vjeruje, već je puno moralniji nego što to misli, onda bi se moglo nadodati: ponekad čovjek može biti i puno religiozniji nego što je to spreman priznati.¹²

Ne iznenađuje nas stoga što Frankl govori o »nesvjesnom Bogu« u smislu da »postoji nesvjesna duhovnost, nesvjesna moralnost i nesvjesna vjera«.¹³ Ta nesvjesna vjera:

ne pripada [...] području impulzivno nesvjesnog, nego području duhovno nesvjesnog. Nitko me ne prisiljava da idem prema Bogu, nego se svaki put moram odlučiti za ili protiv njega. Ne postoji neki religiozni nagon, barem ne u smislu u kojem bi se o njemu moglo govoriti »kao o agresivnom nagonu«, a ne postoji ni – u području nesvjesne duhovnosti – neki moralni nagon, kao što postoji seksualni nagon, a da ne govorimo o nesvjesnoj vjeri. Moja me savjest ne prisiljava; štoviše, događa se da se pred svojom savješću svaki put trebam odlučiti.¹⁴

U obzorju ljudskoga života ocrtava se stvarnost mnogostrukog značenja koja čovjeka potiče na djelovanje, da se odvaži na nešto.

⁸ J. FABRY, *Introduzione alla logoterapia*, Astrolabio, Roma, 1970, str. 80.

⁹ *Isto*.

¹⁰ V. E. FRANKL, *Dio nell'inconscio. Psicoterapia e religione*, Morcelliana, Brescia, ⁵2002, str. 95.

¹¹ S. FREUD, »Azioni ossessive e pratiche religiose«, u: ISTI, *Opere*, Boringhieri, Torino, 1979, str. 337–349, ovdje str. 349.

¹² V. E. FRANKL, *Dio nell'inconscio. Psicoterapia e religione*, Morcelliana, Brescia, ⁵2002, str. 141.

¹³ V. E. FRANKL, »Responsabilità per il passato: di fronte alla transitorietà dell'esistenza umana«, u: ISTI, *La sfida del significato. Analisi esistenziale e ricerca di senso* (ur. D. Bruzzone – E. Fizzotti), Erickson, Trento, str. 155–163.

¹⁴ *Isto*, str. 96.

Iza čovjekova super ja ne postoji Ja nekog superčovjeka, nego Božji Ti. Savjest nikad ne bi mogla biti riječ snagom imanencije, kad ne bi bila riječ Ti transcendencije.¹⁵

6. ODGOVORI NA ČOVJEKOVE DANAŠNJE ZAHTJEVE

Na ovome mjestu je osobito važno uočiti kako se može izaći ususret zahtjevima za promicanje izvornih susreta u služenju i pomaganju punog sazrijevanja istinskih motivacija. Ovdje ćemo ukratko iznijeti nekoliko uputa.

Osjećati se dijelom neke skupine ne samo da predstavlja rješenje za samoću koja sve češće obuzima čovjeka i prijeći mu da bude smiren nego je i mjesto na kojemu se susreću druge jedinstvene i pojedinačne osobe koje su također na putu i jednako su tako usmjerene prema nekoj svrsi i jednako ih tako vodi duboka želja za smislom. Prema tome, pripadnost znači prihvaćanje različitosti, shvaćanje granica, pomirenje sa samim sobom (jer su se možda pojavile pogrešne motivacije na temelju vlastitog izbora služenja) i pomirenje s drugima (jer su možda i njihovi odabiri samo bijeg ili izgovor). Pripadnost znači prijelaz iz nedovoljnog, a možda i ograničavajućeg motivacijskog sustava, šturog značenja, prema otvorenomu motivacijskom sustavu širokog obzora, koji može prihvatiti drugoga u njegovu siromaštvu i njegovoj ograničenosti, iskazujući mu toplinu, pomoć, prijateljstvo, bratstvo, solidarnost, utjehu, bliskost.

Izaći iz anonimnosti tako znači da se izgrađuje snažan identitet, zahvaljujući kojemu se djeluje odgovorno i oduševljeno, bez polovičnih rješenja i prikriivanja, bez maski na licu. Pripadati udruženju kojemu je cilj služiti slabijima znači usvojiti način mišljenja, način odnošenja prema drugima, stil života, srce koje kuca s onim tko

pati i tko zna zauzeti stajalište i prema pretjerano monolitnim ustrojima, koji su nepopustljivi i usmjereni samo na održavanje hladnih i neosobnih pravila ponašanja. Izaći iz anonimnosti znači biti kreativan u pothvatima, aktivno sudjelovati u radostima i bolima, znati nazvati imenom bilo koju osobu, bila ona bolesna, stara, obogaljena, druge boje kože ili nepismena.

Izabrati duhovnog vođu koji nije zamjena za osobne odluke i ne postaje neograničeni jamac mogućih neuspjeha, oduzimajući tako odgovornost ali i slobodu, nego korača uz pojedinu osobu postavljajući pitanja i predlažući odgovore, pomažući joj u poteškoćama i radujući se njezinim radostima, promičući zalaganje i strpljivo čekajući kad se korak usporava. Duhovni vođa, naravno, ne uključuje stav gotovo histerične pobožnosti, neosobnu i bezimenu podložnost, nego neprekidni proces nakana i ponašanja.

Aktivno sudjelovanje bilo osjećajem bilo kretnjom, koliko god bili maleni i skriveni, pridonosi preoblikovanju svijeta, kao što i svaka kap vode na ovaj ili onaj način puni veliki ocean, a također i u smislu da je važno ne ostati stajati uz prozor i gledati što drugi, možda zbog privatnog interesa, odlučuju o drugima. Sudjelovanje zahtijeva konkretno društveno angažiranje koje se sastoji od hrabrih odabira, što ponekad podrazumijeva i hod protiv struje, ali da se uvijek mogu isticati zahtjevi i prava manjina, siromaha, onih koji su posljednji, isključeni, potisnuti na rub društva.

7. GLEDATI NAPRIJED UZDIGNUTA ČELA

U toj perspektivi moguće je naznačiti neke smjernice za ispravan hod koje omo-

¹⁵ V. E. FRANKL, *Dio nell'inconscio. Psicoterapia e religione*, Morcelliana, Brescia, ⁵2002, str. 67.

gućuju sučeljavanje s prijelomom potrebom za odgojem i njenim zadovoljavanjem.

- Odgajati za kritički duh pomoću ponovnog definiranja pravila suživota i hrabrog zauzimanja stajališta u posebno hitnim situacijama. Tako npr. konformizam danas promiče smisao privremenosti i rastući fatalizam koji priječi da se vlastita sudbina uzme u ruke. Jednako tako, obistinjuje se sve masovnije prijanjanje mladenačkih skupina uz totalitarne sustave koji odbacuju toleranciju i pojedinačnu odgovornost, promičući stav dogmatizma, netrpeljivosti prema drugačijemu i razosobljujući kolektivizam. Jednako tako zabrinjava i poguban je onaj fanatizam pomoću kojega se netko poput idola divi pojedincima iz svijeta zabave, sporta i umjetnosti te usvaja njihov stil života, njihove prehrambene navike, njihov način oblačenja i kretanja.
- Čovjek, više negoli je slobodan od nastupi konformizma, totalitarizma i fanatizma, samo je »sposoban za slobodu« te postaje slobodan kad malo-pomalo prihvaća da krene i slijedi put na kojemu središnje mjesto zauzimaju odgovornost i otkriće vrednota. Nažalost, to se sve češće smatra jednostavnim rezultatom raznovrsnih uvjetovanosti – organskog ustroja, društveno-kulturalnog okruženja, odgoja, školovanja itd., a posljedica je ograničavanje dinamika na razinu spontanosti, prkosa ili čiste samovolje, što uzrokuje ugnjetavanje slabijih od jačih i uništavanje pojedinog čovjeka, a ne samo društva.
- Priznati slobodu ne tako što će se »raditi ono što se hoće«, nego tako što će se »htjeti ono što treba raditi«, smatrajući »ono što treba raditi« skupom zalaganja i zadaća koje čovjek shvaća po-

moću sustavnog slušanja svoje savjesti, pomoću pozornog čitanja situacije u kojoj živi, pomoću hrabrog sučeljavanja s drugima. S pravom prema tome uz pojam slobode valja vezati pojam odgovornosti. Stoga je, uz malo humora, Frankl svojim američkim slušateljima uvijek savjetovao da bi »pošto su načinili Kip slobode na istočnoj obali, bilo vrijeme da načine Kip odgovornosti na zapadnoj obali«¹⁶.

- Osvijetliti područja u kojima se polako, a često i vrlo zamršeno, zapleće svakodnevnica: a) iskustvo rada i formacije, usvajanjem kompetencija koje će omogućiti da se odgovori na pitanja profesionalnosti, bez prelaženja u grčevito traženje uspjeha pod svaku cijenu; b) iskustvo ljubavi, umjetnosti, glazbe, prirode, s prostorima izvornosti i intimnog zadovoljstva s tim u vezi; c) iskustvo fizičke granice, neuklonjivosti i neizbježnosti završetka života ponekad na tragičan i patnički način, svjesni procesa sazrijevanja i očišćenja koji se ne može proći na drugačiji način. Naprotiv, onaj tko unatoč lošem rezultatu i neuspjehu nastavlja gledati naprijed uzdignuta čela, postavio je svoju egzistenciju u velika svemirska prostranstva te je u stanju uočiti nove i sjajne načine za postizanje onog smisla koji mu se nikad neće oduzeti.

8. PROAKTIVNOST I AUTOTRASCENDENCIJA U KREPOSNOM ŽIVOTU

U djelima Viktora E. Frankla često se spominje trostruko pitanje koje je rabin Hillel postavljao svojim učenicima i koje,

¹⁶ V. E. FRANKL, *Senso e valori per l'esistenza. La risposta della Logoterapia*, Città Nuova, Roma, 2010, str. 63.

čini se, savršeno odgovara onomu što smo dosad rekli o načinima na koje crkvena zajednica pomaže da se razriješi prijeke potreba za odgojem: »Ako to ja ne učinim, tko će to onda učiniti? Ako to ne učinim sada, kad ću to učiniti? Ako to radim za sebe samoga, tko sam ja?«¹⁷ U prvom je pitanju poimanje osobe kao nezamjenjiva, jedina i jedinstvena postojanja, bogata potencijalima i mogućnostima koje valja otkriti i samostalno, osebujno i dinamički ostvariti. Drugo pitanje podsjeća na prolazni trenutak u kojemu čovjek živi i u kojemu smo pozvani, bolje rečeno izazvani, ostvarivati svoju zadaću. Treće pitanje vrlo djelotvorno naglašava snagu prvotne motivacije, koju je Frankl nazvao »voljom za smislom«. Kad nadiđe samoga sebe i kad se usmjeri prema priznatoj zadaći kao značenju, čovjek se ponovno nalazi i ostvaruje; kad je naprotiv zabrinut za sebe i kad kao svrhu postavi ono što bi trebalo biti usputni učinak, čovjek neprimjetno ali neizbježno klizi u vlastito razaranje i zatvara se u najveći solipsizam.

Prema tome, svaka je osoba u biti u stanju riješiti prijeku potrebu za odgojem

u mjeri u kojoj promiče sazrijevanje otvorena postojanja, usmjerena prema zadacima i projektima, sposobna za napetosti. Upravo stoga je samo onaj tko živi neko iskustvo uz snažno egzistencijalno uključivanje, proaktivno i inteligentno raspoložen ići dalje od samoga sebe, ne zatvarajući se melankolično kako bi liječio rane prošlosti i oplakivao izgubljene prilike. Samo je takav u stanju do kraja iskusiti radost, plod dubokih i značajnih međusobnih odnosa i vidjeti kako mu se otvaraju vrata sreće.¹⁸

¹⁷ V. E. FRANKL, *Logoterapia e analisi esistenziale* (ur. E. Fizzotti), Morcelliana, Brescia, 2005, str. 114; ISTI, »Responsabilità per il passato: di fronte alla transitorietà dell'esistenza umana«, u: ISTI, *La sfida del significato. Analisi esistenziale e ricerca di senso* (ur. D. Bruzzone – E. Fizzotti), Erickson, Trento, str. 156; ISTI, *Senso e valori per l'esistenza. La risposta della Logoterapia*, Città Nuova, Roma, 2010, str. 69; V. E. FRANKL – F. KREUZER, *In principio era il senso. Dalla psicoanalisi alla logoterapia*, Queriniana, Brescia, 1995, str. 80.

¹⁸ Usp. E. FIZZOTTI, *La porta della felicità. L'esistenza umana alla luce del pensiero di Viktor E. Frankl*, D'Editoris Editori, Crotone, 2011.